

6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 №1044. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html.

7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 №575 // Електронний ресурс : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

Бойко-Бузиль Юлія Юрївна,

заступник завідувача науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ – СВІДКА ЧИ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ

Актуальним питанням сьогодення, відповідно до вимог Кримінального процесуального законодавства України, є формування якісно нового підходу до проведення допиту малолітніх та неповнолітніх осіб. Тому, окрім удосконалення нормативно-правової бази, свого доопрацювання потребують психологічні аспекти допиту дітей, особливо свідків чи жертв злочину.

Психологічні особливості допиту дітей були та залишаються об'єктом наукового пошуку багатьох науковців, серед яких: І. Басиста, Л. Балобанова, Н. Бочкор, В. Бедь, О. Вакулик, Л. Васильєв, Д. Пурас, Л. Казміренко, О. Калашник, О. Цільмак, О. Швед, В. Шепітько, С. Яковенко та ін. Однак, заявлена проблематика потребує подальших розвідок, оскільки нині пріоритетним постає врахування основ дитячої психології, сприйняття і мінімізація стресу й запровадження американського досвіду [4] в рамках «Children's Justice Centre» або принципу «одного разу» (допит дитини проводиться лише один раз, однією стороною процесу (суддею або слідчим), на одному етапі досудового розслідування).

Згідно до Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р., дитина – це особа віком до 18 років. Разом з тим, поняття особи, що не досягла 18 років визначається також поняттями «малолітньої» та «неповнолітньої» особи. Відповідно до Цивільного кодексу України малолітньою є особа, яка не досягла 14 років, наділена частковою дієздатністю та не несе відповідальності за завдану нею шкоду. Неповнолітньою є фізична особа у віці від 14 до 18 років та наділена неповною дієздатністю.

Допит дитини-свідка чи жертви злочинних посягань є складним процесом, оскільки окрім отримання достовірних та правдивих

свідчень обов'язково передбачає зменшення психологічної травматизації ще не достатньо зрілої психіки. Ґрунтуючись на положеннях ст. 35 Лансаротської конвенції, що визначає специфічні вимоги до допиту дитини-свідка чи жертви злочинних посягань, яка ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 року та набула чинності з 1 грудня 2012 року, нами визначено психологічні особливості проведення допиту зазначеної категорії дітей [1–3].

1. Допит дитини має відбутися відразу після повідомлення факту компетентним органам. Оскільки подія злочину є травматичною, дитина з часом може забути її подробиці, плутатися у показаннях, навіть несвідомо вдаватися до фантазування і вигадкування. Таким чином психіка через механізми психологічного захисту витісняє подію, намагаючись самотужки збалансувати свій внутрішній стан. Разом з тим, досить часто переживання повертаються та ще більше травмують дитину. Тому, своєчасне проведення допиту допоможе як мінімізувати необхідність повторних зустрічей, так і підвищить екстреність та дієвість заходів психологічної реабілітації.

2. Допит необхідно проводити в спеціально обладнаному та облаштованому приміщенні, яке часто називають «зеленою кімнатою». Трапляється, що «зелену кімнату» помилково розуміють як кімнату зеленого кольору із зеленими меблями. Насправді, це спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом. Відповідно до стандартів «зелена кімната» має терапевтичний зал, який нагадує звичайну дитячу кімнату в якій наявні іграшки, м'які меблі різного розміру, рослини, є фарби, олівці, книжки тощо, де безпосередньо працюють з дитиною та кімнату для спостереження або робоче приміщення для працівників компетентних органів та залучених спеціалістів (поліцейський, психолог, педагог, лікар, адвокат), з якого ведеться спостереження за поведінкою дитини. Між двома кімнатами розміщується скло-дзеркало (прозоре лише з одного боку) та вмонтовується відеоапаратура. Основна мета проведення допиту в такій кімнаті – зменшити повторну травматизацію та через провідну діяльність дитини певного віку отримати інформацію за фактом події. Наприклад, дитина дошкільного віку через запропонований сюжет гри надасть більше інформації по факту події чим відповідаючи на поставленні питання.

3. Допит здійснює спеціально підготовлений фахівець однієї статі з дитиною, який має досвід налагодження психологічного контакту з дитиною та спілкування зрозумілою дитині мовою. При цьому, організація допиту обов'язково має відбуватись з урахуванням вікових та психологічних особливостей дитини відповідного віку та соціальної ситуації її розвитку, а сам процес бути «дружнім до

дитини». Особа, яка проводить допит дитини має у повній мірі сприяти реалізації формули «безпечне місце + безпечний дорослий = дитина в безпеці».

4. Додатковий допит дитини рекомендовано здійснювати одними й тими самими особами. Зміна фахівця зводить нанівець проведenu попередником роботу, оскільки втрачається налагоджений психологічний контакт і у дитини зникає відчуття «безпечного середовища», «безпечний дорослий» стає «чужою особою», що може сприйматися дитиною негативно. Таким чином травмована фактом події дитина зазнає нової травматизації фактом додаткового проведення допиту.

5. Кількість допитів дитини має бути обґрунтована та визначена лише цілями кримінального провадження. Варто звернути увагу, що чим менша кількість допитів дитини, тим менша її повторна травматизація. Дитяча психіка ще не здатна до усвідомленої інтерпретації реальності і не готова до глибинних терапевтичних заходів, відтак спеціально спровоковане переживання травматичних подій у свідомості дитини буде шкідливо впливати на її психічний стан та самопочуття.

6. Тривалість допиту дитини визначається часом, необхідним і достатнім для отримання відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Однак, час проведення допиту не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Допит дитини, особливо малолітньої, не повинен бути тривалим з перервами у допиті. Експериментальними дослідженнями доведено, що діти 5–7 років можуть бути уважними біля 15 хвилин, 7–10 років – 20 хвилин, 10–12 років – 21 хвилини, старші 12 років – 30 хвилин. Наприклад, в Сполучених Штатах Америки тривалість допиту дитини-свідка чи жертви злочинних посягань визначається за формулою, де вік дитини слід помножити на 5 хвилин. Разом з тим, варто також дотримуватися добової норми сну дитини, що рекомендована для різних вікових категорій дітей.

7. В ситуації допиту важливо забезпечити можливість супроводу дитини її законним представником або дорослим, якого вона сама вибирає. Однак компетентні органи мають впевнитися, що дана особа не має відношення до факту події. Присутність значимого дорослого забезпечує відчуття «безпечного середовища» та допомагає дитині швидше адаптуватися до ситуації допиту. З метою уникнення свідомого або несвідомого психологічного впливу, дорослий, який супроводжує дитину, перебуваючи в приміщенні не повинен бути в полі зору дитини.

8. Зафіксовані під час допиту свідчення дитини повинні розглядатися як допустимі докази по факту події та розцінюватися як важлива інформація по суті справи. Та слід враховувати і те, що

свідчення дітей нерідко своєрідні за формою, часто доповнені жестами, мімікою й можуть неоднозначно тлумачитися, тому потребують ретельного аналізу та обмірковування.

9. Етапи проведення допиту включають вільну бесіду з метою встановлення психологічного контакту, активізацію емоційної сфери дитини, основну частину, уточнення показань та складання протоколу. Відтак, підготовка до проведення допиту повинна бути продуманою та спланованою. Під час спілкування потрібно використовувати зрозумілі та переконливі слова і аргументи. Категорично забороняється імпровізація та легковажне ставлення до запланованого заходу.

10. Дітям варто здійснювати роз'яснення обов'язку давання правдивих показань, однак осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку рекомендовано не попереджати про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

Висновок. Допит дитини-свідка чи жертви злочину є однією з основних форм отримання доказової інформації по суті справи. У результаті допиту здобувається та перевіряється значна частина відомостей про злочин, встановлюються мотиви та мета злочину, а також умови, за яких він вчинявся. Вище представлено психологічні особливості допиту дитини-свідка чи жертви злочинних посягань, врахування яких буде сприяти якісному отриманню достовірної інформації.

Список використаних джерел

1. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми / Н.П. Бочкор, О.М.Цільмак, О.В. Швед та ін. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 112 с.

2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пукас, О. Калашник, О. Кочеміровська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОРМ Кліменко, 2015. 114 с.

3. Кравченко І.С., Кононець В.П. Застосування методики «Зелена кімната» в діяльності Національної поліції: Методичні рекомендації для проведення занять зі слухачами на базі тренінгового центру «Зелена кімната» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро: ДДУВС, 2018. 48 с.

4. За американським принципом: в Україні запровадять новий метод допиту дітей, які стали жертвами і свідками злочинів. Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/10872233-za-amerikanskim-principom-v-ukrajini-zaprovadyat-noviy-metod-dopitu-ditey-yaki-stali-zhertvami-i-svidkami-zlochiviv.html>.